

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ СТИЛЬ ПИСЬМЕННИКА: ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ

Шатілова Н. О.

*«Кожний талановитий письменник виробляє собі
свою окрему мову, має свої характерні вислови, звороти,
свою будову фраз, свої улюблені слова.
Письменник, у якого нема своєї індивідуально забарвленої мови, –
слабий письменник, він пише безбарвно, мляво
і не може числити на довшу, тривку популярність»*
Іван Франко

ВСТУП

Індивідуальний стиль (ідіостиль) письменника – основне поняття у сфері лінгвістичного вивчення мови художньої літератури. Він відіграє важливу роль у творчості справжнього майстра слова. Відзначаючи зв'язок стилю з творчою індивідуальністю, видатні мислителі наголошували: «Яким є стиль, таким є характер» (Платон), «Стиль – «обличчя» душі» (Сенека). Представники мистецтва слова визначали авторський стиль як «усталене багаторічною практикою творче лице людини-письменника» (І. Ле), «виявлення власного характеру, підправлене канонами культури» (П. Панч), «художній характер письменника» (П. Козланюк), «певну організацію, структуру письма, що її досягають певним ритмом розповіді, енергією розповіді, колоритним, предметним, емоційним насиченням твору, певними мовними конструкціями, сюжетними прийомами та іншими засобами художнього зображення дійсності, вжитими такою мірою, в таких взаємовідносинах і взаємодіях, у яких міг їх ужити тільки цей, один письменник, творець» (А. Хорунжий). Науковці ж констатують: «...основою стилю, його душею є мова... Немає мови – немає письменника»¹; «стиль, надто ж індивідуальний, – це, справді, насамперед «одежа слова», тіло

---

¹ Виноградов В.В. О языке художественной литературы. Москва : Гос. изд-во худ. лит., 1959. С. 111.

тексту, за яким глибше осягаємо душу (ідею) та розум (концепцію, ідеал)»².

Дослідження мови творів визначних майстрів художнього слова в аспекті репрезентації ідіостилю – один з актуальних напрямів сучасної антропозорієнтованої лінгвістики. Посилена увага науковців до індивідуальних рис мови письменників, вияву категорії індивідуально-авторського в тексті спричинила дослідження авторського стилю в окрему галузь мовознавства – *ідіостилістику*, наукові здобутки якої визначають роль письменників у нормуванні та розвитку літературної мови, в окресленні певних періодів її функціонування, дають змогу вербалізувати мовомислення, змоделювати художньо-естетичну та психоментальну свідомість митця, простежити реалізацію різнорівневих мовних засобів у текстовому просторі відповідно до його естетичних задумів та комунікативних інтенцій, проілюструвати збагачення загальнонаціональної мови мовотворчістю окремих авторів тощо. Нині в контексті антропологічного підходу до вивчення мовних явищ науковці ведуть мову про нову й перспективну міждисциплінарну галузь сучасної лінгвістики – *лінгвоперсонологію*, що зацентровує пріоритетність вивчення конкретної ідіолектної мовної особистості в лінгводидактичному, лінгвокультурологічному, лінгвопоетичному, соціолінгвістичному та психолінгвістичному аспектах.

Інтерпретативні підходи до функційного потенціалу художнього слова, базові теоретико-методологічні принципи лінгвістичного аналізу мовних пріоритетів письменників, авторських дериватів, оригінальних синтаксичних конструкцій, переосмислених мовних символів, ментально-лінгвальних репрезентантів ідіостилю письменника, способів і засобів вербалізації його індивідуальної концептосфери, експлікації авторських інтенцій тощо сформульовані в працях видатних українських мовознавців (С. Бибик, І. Білодід, Л. Бублейник, Л. Булаховський, В. Ващенко, М. Гладкий, М. Голянич, П. Гриценко, І. Грицютенко, Н. Гуїванюк, С. Єрмоленко, В. Жайворонок, А. Загнітко, В. Ільїн, В. Калашник, Н. Кондратенко, В. Кононенко, М. Крупа, О. Кульбабська, О. Кухар-Онишко, І. Масальський, Л. Масенко, І. Матвіяс, Л. Мацько, В. Мойсієнко, О. Потєбня, В. Русанівський, Г. Сидоренко,

---

² Ткаченко А.О. Індивідуальний стекспліиль: феноменологія / типологія; динаміка / статика (на матеріалі творчості українських поетів 60–90-х років ХХ ст.) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.06; 10.01.01. Київ, 1998. С. 11.

Л. Скрипник, Н. Сологуб, Л. Ставицька, В. Статєєва, Г. Сюта, А. Ткаченко, В. Чабаненко, М. Чередниченко, С. Шабат-Савка, Ю. Шевельов та ін.). Надійну теоретико-методологічну базу для різноаспектного студіювання мовотворчості письменників подають праці відомих зарубіжних лінгвістів (Л. Бабенко, Ш. Баллі, М. Бахтін, О. Білецький, Н. Болотнова, Р. Будагов, В. Виноградов, Г. Винокур, І. Гальперин, В. Григор'єв, В. Гумбольдт, Г. Гадамер, А. Єфремов, В. Карасик, Ю. Караулов, О. Карпова, І. Ковтунова, В. Леден'єва, Ю. Лотман, В. Маслова, В. Матезіус, Я. Мукаряжовський, М. Мухін, В. Наумов, В. Одинцов, В. Пищальникова, О. Северська, Г. Солганик, Г. Степанов, І. Тарасова, О. Чичерин, М. Шанський, Р. Якобсон та ін.). Утім погоджуємося з думкою С. Бибики, що «наразі українська лінгвостилістика ще не має повного реєстру кодифікованих термінів і термінологічних словосполучень, спеціалізованого енциклопедичного видання, яке б цілком задовольняло потреби в уточненні тих чи тих дефініцій, мало би ієрархізовану парадигму термінів своєї галузі³. Попри давні традиції дослідження, поняття ідіостилу зазнає різного тлумачення залежно від рівня розвитку мовознавства та суміжних із ним наук, методологічних принципів опису, наукової концепції дослідника-лінгвіста тощо.

1. Мова письменника як об'єкт лінгвістичних студій

З розвитком мовознавчої науки все більше дослідників схильні вважати, що основні ідеї для розв'язання проблем, до яких звертається сучасна філологія, можна віднайти ще в давніших працях учених-філософів, зокрема у творчій спадщині О. Потебні, який посідає почесне місце в історії наукової лінгвістичної думки як учений-філософ із широким діапазоном наукових інтересів і водночас стоїть на порозі сучасної лінгвістики. Підґрунтям теоретичних пошуків у галузі студіювання мови письменника стала лінгвістична теорія О. Потебні про поетичне слово, що, витримавши випробування часом, зберегла свою значущість й нині, «коли лінгвокогнітивні методи вивчення текстів актуалізували проблему семантики мовного знака, декодування, інтерпретації, рецепції

---

³ Бибики С. Від історіографії мови художньої прози до кодифікації термінів лінгвостилістики. *Українська мова*. 2018. № 4. С. 22.

текстів»⁴. Дослідження так званої «внутрішньої форми» слова чи літературного твору загалом, аналіз генези й смислу поетичних образів, їхніх змін і функцій «стали творчим стрижнем праць про стиль письменника, що відображали вплив потєбнянської концепції»⁵, яка «дає переконливе розуміння завдань вивчення мови літературного твору»⁶.

Концептуальні положення О. Потєбні про двоплановість поетичного слова, з одного боку, як елемента загальномовної системи а з іншого – як символічної структури з власною внутрішньою формою; про суміжність, кореляцію мови (слова) і мистецтва (поезії); про слово, поетичний твір як діяльність (*energeia*), як засіб створення думки; про множинність інтерпретацій словесно-художніх образів тощо активізували увагу мовознавців до окремої людської особистості як до особистості мовної, своєрідного носія індивідуального мовлення і, відповідно, ідіостилу. Дослідники мови письменника орієнтуються на постулат О. Потєбні про стиль не лише як засіб вираження думки, а і як індивідуальний спосіб її творчого переосмислення. Закцентовані положення потєбнянської теорії, на наше переконання, дають підстави вважати вченого одним із засновників лінгвостилістики.

Становлення науки про мову художньої літератури пов'язують із працями академіка В. Виноградова, який запропонував виокремити її в самостійну дисципліну, указавши, що «дослідження «мови» (чи стилю) художньої літератури має стати предметом особливої філологічної науки, близької до мовознавства та літературознавства, але водночас відмінної від першого та другого»⁷. Основне поняття цієї науки – поняття *індивідуального стилю письменника* як «своєрідної, історично зумовленої, складної, але структурно єдиної та внутрішньої зв'язаної системи засобів і форм словесного вираження»⁸.

---

⁴ Єрмоленко С. Естетична концепція О.О. Потєбні і сучасна стилістика. *Культура слова* / НАН України ; Інститут української мови ; ред. кол. : С.Я. Єрмоленко (відп. ред.) та ін. Вип. 83. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. С. 6.

⁵Виноградов В.В. О языке художественной литературы. Москва : Гос. изд-во худ. лит., 1959. С. 11.

⁶ Чичерин А.В. Идеи и стиль. О природе поэтического слова. Москва : Сов. писатель, 1968. С. 16.

⁷ Виноградов В.В. О языке художественной литературы. Москва : Гос. изд-во худ. лит., 1959. С. 637.

⁸ Ibid. С. 85.

Як окрема наукова галузь лінгвостилістика утвердила свої права лише у 20–30-ті роки ХХ століття. Тоді у філологічній науці було загальноприйнято вивчати природу художнього мовлення не лише на рівні лексичних значень і їх видозмін, а й на рівні граматики. Лінгвістів усе більше зацікавлювала мовна індивідуальність представників красномовства, пор.: «Мовні засоби інтимізації в поезії Тараса Шевченка» (Л. Булаховський, 1924), «Фразеологія Миколи Хвильового» (М. Сулима, 1925), «Мова Г. Хв. Квітки-Основ'яненка» (З. Веселовська, 1927), «Одне з питань фразеології Марка Вовчка» (М. Ладухін, 1930), «Способи постпозитивно-релятивного сполучення речень у М. Коцюбинського» (М. Ладухін, 1931) та ін. Особливого поширення лінгвостилістичні студії набули в 50–60-ті рр. ХХ ст., унаслідок чого з'явилася низка дисертацій, монографій, статей, присвячених мові творів та стилю відомих українських письменників⁹. Однак термін «ідіостиль» тоді ще не входив до наукового обігу.

За нашими спостереженнями, в назвах тогочасних видань, що заклали методологічні основи лінгвістичного аналізу художнього тексту у вітчизняній лінгвістиці, фігурують такі дефініції: «мова письменника», «мова творів», «мова і стиль», «особливості мови і стилю», пор.: «Мова творів Г. Сковороди» (О. Синявський, 1924), «Мова і стиль роману «Вершники» Ю. Яновського» (І. Білодід, 1955), «Мова творів Тараса Шевченка» (В. Ільїн, 1957), «Мовні і стилістичні особливості казок І. Франка» (Я. Закревська, 1957), «Особливості мови і стилю української художньо-історичної прози» (Л. Скрипник, 1958), «Мова творів Олександра Довженка» (І. Білодід, 1959), «Мова та стиль художніх творів П. Мирного» (І. Грицютенко, 1959), «Мова Тараса Шевченка» (В. Ващенко, 1963), «Поетична мова Максима Рильського» (І. Білодід, 1965), «Мова і стиль творів М. Коцюбинського» (В. Масальський, 1965) тощо. Наукову цінність зазначених праць на тлі історії становлення вітчизняної лінгвостилістики визначає їхня першість в окресленні теоретико-методологічних основ лінгвістичного аналізу художнього тексту, комплексного опису мовно-виражальних засобів стилю письменника, виявлення системи функціонально релевантних одиниць. Написані на значному за обсягом фактичному матеріалі ці наукові студії не втрачають своєї теоретико-прикладної значущості й нині.

---

⁹ Бевзенко С.П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови. Київ : Вища шк., 1991. С. 209.

Індивідуальній мовотворчості письменників присвячували й колективні праці, в окремих статтях яких не тільки описано лексичні і граматичні особливості мовної майстерності митців, розкрито їхню творчу лабораторію, проаналізовано словесно-художні засоби, а й висвітлено роль письменників у збагаченні української літературної мови різнорівневими виражальними засобами. Однак анотація до книги «У майстерні художнього слова» за редакцією І. Білодіда також містить термінопоняття «мова і стиль», пор.: «Збірник присвячений вивченню особливостей мови і стилю українських письменників як дожовтневого, так і радянського періодів, а саме І. Франка, Л. Українки, П. Мирного, М. Коцюбинського, Г. Тютюнника, М. Стельмаха, О. Гончара»¹⁰.

Автори вищезазначених праць, за нашими спостереженнями, не завжди послідовно розглядають співвідношення базових понять «мова» і «стиль», не повно окреслюють межі їх уживання, описуючи творчу манеру письменника, а вільно послуговуються ними або ототожнюючи, або віддаючи перевагу одному з двох. Уважаємо, що це об'єктивно зумовлено станом теоретичної думки того періоду. Так, в авторитетному виданні «Про мову художньої літератури» В. Виноградова, одного із засновників теорії ідіостилю, читаємо: «до кола центральних проблем вивчення мови художньої літератури входять проблеми «мови» («стилю») художнього твору» та «мови» («стилю») письменника»¹¹. Мовознавець не розмежовував поняття «мова» та «стиль», які активно застосовував для характеристики авторської мовотворчості, та вважав семантично взаємозамінними. Термін «мова письменника» він уживає у значенні «індивідуально-художній стиль автора».

Наукове студіювання словесно-художньої практики митців слова на різних зрізах системності текстової структури в подальшому зазнало розвитку. Українську лінгвістичну науку суттєво поповнили нові теоретичні надбання. Знаковими в цьому контексті стали монографії С. Єрмоленко «Синтаксис і стилістична семантика» (1982), «Фольклор і літературна мова» (1987), «Нариси з української словесності: стилістика та культура мови» (1999); Н. Сологуб «Мовний світ Олеся Гончара» (1991), «Мовний портрет Яра

---

¹⁰ У майстерні художнього слова / за ред. І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1965. 216 с.

¹¹ Виноградов В.В. О языке художественной литературы. Москва : Гос. изд-во худ. лит., 1959. С. 84.

Славутича» (1999); В. Калашника «Фразотворення в українській поетичній мові радянського періоду (семантико-типологічний аспект)» (1985); В. Статєєвої «Українські письменники про проблеми літературної мови та мовознавства кінця ХІХ – початку ХХ ст.» (1997), А. Мойсієнка «Слово в аперцепційній системі поетичного тексту: декодування Шевченкового вірша» (1997), «Мова як світ світів. Поетика текстових структур» (2008); М. Голянич «Внутрішня форма слова і художній текст» (1997), «Внутрішня форма слова і дискурс» (2007); М. Крупи «Мовленнєва структура образу автора в творчості Ольги Кобилянської» (1998); Л. Ставицької «Естетика слова у художній поезії 10–30 рр. ХХ ст.» (2000); В. Чабаненка «Основи мовної експресії» (1984), «Стилістика експресивних засобів української мови» (2002); В. Кононенка «Мова. Культура. Стиль» (2002), «Симовли української мови» (2013); Н. Гуйванюк «Слово – Речення – Текст» (2009); С. Бибик «Оповідність в українській художній прозі» (2010); Г. Сюти «Лінгвосвіт поезії авторів Нью-Йоркської групи» (2011) та ін. У зазначених працях розроблено терміноапарат лінгвостилістики, постульовано цінні спостереження, вагомі узагальнення щодо специфіки словесного мистецтва, особливостей функціонування мови в художньому тексті, декодування мовно-естетичного коду художньої творчості, системотвірних чинників формування ідіостилю тощо.

Активізація дослідницьких пошуків у сфері лінгвостилістики та лінгвоперсонології на сучасному етапі засвідчена появою численних дисертацій, автори яких сконцентрували увагу на творчості непересічних представників національної літератури, несправедливо забутих чи ще мало досліджених у мовному плані письменників, зокрема В. Винниченка (В. Білоус, 2007; Л. Науменко, 2003; Л. Коткова, 2017), М. Вінграновського (Л. Гливінська, 2004), С. Воробкевича (Н. Шатілова, 2011), С. Гординського (В. Півень, 2007), Б. Грінченка (М. Кравченко, 2001), М. Зерова (Л. Зіневич, 2002), Ю. Клена (О. Черевченко, 2005), П. Куліша (Т. Должикова, 2004), Т. Осьмачки (Н. Лисенко, 2003), В. Підмогильного (Л. Мялковська, 2001), В. Самійленка (Г. Бикова, 1998), У. Самчука (В. Стецій, 2003), В. Стуса (Д. Данильчук, 2006; Л. Оліфіренко, 2002), Г. Тютюнника (С. Бибик, 1994), М. Хвильового (Н. Дужик, 1996; Григор'єв О., 2016), В. Чапленка (І. Мамич, 2002), М. Чернявського (Ю. Датченко, 2007), В. Шевчука (О. Переломова,

2002), Є. Ярошинської (Г. Морараш, 2016) та ін. Науковці пропонують різновекторні дослідницькі прийоми лінгвістичного опису стилю письменника, розкриття системовірного потенціалу художньої мови, обравши предметом спеціальних досліджень мовні особливості різножанрових творів українських авторів на рівні лексики та граматики, описуючи художні параметри їхнього ідіостилу, що уможливорює системну репрезентацію мовного образу автора.

Опертя на різноаспектні лінгвостилістичні студії, сконцентровані на окресленні індивідуальних маркерів художньої мовотворчості, дає змогу визначити *мову письменника* як систему лінгвальних засобів – характерних висловів, часто вживаних слів і зворотів автора, що вияскравлюють його серед інших майстрів слова. Сучасні дослідження утверджують новітні підходи до вивчення індивідуальної письменницької мовотворчості, розглядаючи мову творів як складну ієрархічну структуру, що відображає номінативно-репрезентативні, інформаційно-комунікативні, міфологічні, культурологічні, психоментальні та світоглядні виміри. Лінгвістика сьогодення на позначення понять «мова» і «стиль» письменника широко оперує термінами «індивідуальний стиль», або «ідіостиль».

Стиль, як термін із широким семантичним діапазоном, є міждисциплінарним і належить до категорійного апарату суміжних гуманітарних таких наук, як філософія, психологія, культурологія, мистецтвознавство, літературознавство, лінгвістика та багатьох інших галузей, у центрі вивчення яких перебуває Людина. Однак у кожній науковій галузі його семантика зберігає присутню сему – добір і комбінування художніх засобів, які здійснює майстер слова. Лінгвістична інтерпретація стилю теж позначена такою семантикою. О. Селіванова, скажімо, детермінує стиль як «ситуативно зумовлений стереотипний спосіб здійснення вербальної комунікації як цілеспрямованої діяльності на підставі суспільно усвідомленого вибору мовних засобів і принципів їхньої інтеграції в мовленні»¹².

Кожна доба наукового пізнання позначена своїми особливостями у витлумаченні стилю. Розуміння стилю як образного способу мовлення, особливого вибору слів та виразів, яким притаманна сила впливу, утвердила антична риторика, тобто це поняття поглибили й диференціювали (пор.: стиль розмовний, ораторський, діловий,

---

¹² Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. С. 585.

науковий, художній тощо). Поняття *художнього стилю* постало внаслідок диференціації різних видів мистецтва, зокрема і художньої літератури. Однак художній стиль у літературознавстві охоплює не лише словесний виклад, а й особливості композиції, ідейно-тематичної основи літературного зображення. Саме цим художній стиль відрізняється від стилю власне мовного як об'єкта мовознавчих студій¹³.

Поняття *мовного стилю* є багатоаспектним і охоплює п'ять значень: 1) різновид мови, закріплений у певному суспільстві традиційно за однією з найбільш загальних сфер соціального життя і частково відрізняється від інших різновидів цієї мови за всіма основними параметрами (лексикою, граматиною, фонетикою); те саме, що стиль мови; 2) те саме, що функціональний стиль; 3) загальноприйнята манера, звичайний спосіб виконання якогось конкретного мовленнєвого акту, як-от ораторська промова, стаття в газеті, наукова лекція, судова промова, побутовий діалог, дружній лист тощо; стиль у цьому значенні характеризується не лише набором (параметрами) мовних засобів, а й композицією акту; 4) індивідуальна манера, спосіб, яким здійснено відповідний мовленнєвий акт чи твір, зокрема літературно-художній; 5) те саме, що мовна парадигма епохи, стан мови щодо стильових ознак у конкретну епоху¹⁴. В українському мовознавстві понятійний обсяг мовного стилю зводять до трьох основних значень: 1) функціональний різновид мови; 2) експресивно-стилістичний різновид мови; 3) індивідуальна манера словесного викладу¹⁵. Відповідно до наведених дефініцій прийнято розмежовувати об'єктивні (функціональні та експресивні) та суб'єктивні (індивідуальні) стилі¹⁶. Функціональні та експресивні стилі належать до об'єктивних. Суб'єктивні, або індивідуальні, стилі вирізняють автора повідомлюваного серед інших мовців.

---

¹³ Сидоренко Г.К. Індивідуальний стиль письменника. *Українська мова і література в школі*. 1969. № 2. С. 6.

¹⁴ Языкознание. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. Москва : Большая рос. энцикл., 1998. 2-е изд. С. 494.

¹⁵ Арешенков Ю. «Стиль» як категоріальне поняття стилістичної науки. *Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць* / наук. ред. : Н.В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2001. Вип. 117–118 : Слов'янська філологія. С. 6.

¹⁶ Єрмоленко С.Я. Стиль індивідуальний. *Українська мова : енциклопедія* / ред. кол. : В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» імені М.П. Бажана, 2004. 2-ге вид., випр. і доп. С. 652.

Індивідуальний стиль письменника пов'язаний з особливостями мовної організації його творів, що вирізняють автора серед інших; він «завжди є творчим виявом загальнонародної мови»¹⁷. Певна міра індивідуальності як мистецька риса властива всім майстрам слова, адже літературна мова надає письменнику необмежені можливості творчого відбору мовних засобів, якими кожний автор послуговується по-своєму, маркуючи особливий мовний світ. Однак помітнішою індивідуальність стає тоді, коли її уяскравлює довершене, виразне й своєрідне використання засобів національної мови.

Поняття ідіостилу тісно пов'язане зі *світобаченням і мовомисленням письменника*, адже через творчість словом митець розкриває себе, репрезентує власний світогляд. Цілком логічно ідіостиль у сучасній лінгвістиці витлумачують як «спосіб думати і говорити про світ, а також як сукупність мовних і ментальних структур художнього світу автора»¹⁸, «не як сукупність мовних засобів окремих рівнів і не як атомарний набір тропів, а як художня цілісність, як текст, яким «диригує» особистість автора, його світогляд»¹⁹. Майстра слова, без сумніву, репрезентують тексти як результат його вербальної мовленнєвої діяльності. Ідіостиль на тлі загальнонародної мови відображає індивідуальне світосприймання автора через оригінальне використання специфічних мовних засобів, підпорядкованих його мовній естетиці. У такий спосіб мова постає засобом експлікації дійсності через призму світобачення письменника.

2. Ідіостиль письменника в контексті термінопонять «ідіолект», «мовна картина світу», «мовна особистість», «образ автора»

Лінгвістична інтерпретація індивідуального стилю тісно пов'язана з антропоцентричним принципом у дослідженні мовних явищ, спрямованим на реконструкцію образу людини, яка створює мову і виявляє себе в мові. З огляду на це, в сучасній лінгвістиці

---

¹⁷ Сологуб Н.М. Мовний портрет Яра Славутича : монографія. Київ : Дніпро; Вінніпер: Українська Вільна Академія Наук, 1999. С. 17.

¹⁸ Тарасова И.А. Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте (на материале поэзии Г. Иванова и И. Аненского) : дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.01. Саратов, 2004. С. 320.

¹⁹ Сологуб Н. Поняття «індивідуальний стиль письменника» в контексті сучасної лінгвістики. *Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць / наук. ред. : Н.В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2001. Вип. 117–118 : Слов'янська філологія. С. 36.*

поняття «ідіостиль» співвідносять із широким спектром понять, що своєрідно аспектують проблему людського чинника в мові, як-от «ідіолект», «мовна особистість», «мовна картина світу», «образ автора».

Для дослідження мови письменника чи його індивідуального стилю в сучасній наукових студіях паралельно вживають терміни «ідіостиль» та «ідіолект». У метамові лінгвістики спостережено два протилежні погляди щодо витлумачення цих термінів: ототожнення (обидва поняття об'єднують в одній рубриці під однією назвою «стиль індивідуальний, ідіолект» і чітко вказують, як він стосується мови письменника) та включення (ідіолект кваліфікують як важливий складник індивідуального стилю). Ідіолект за останнього підходу постає лише як індивідуальний варіант загальнонародної мови окремого індивіда, своєрідність його мови.

На семантичну кореляцію двох понять указував ще В. Григор'єв, зазначаючи, що «будь-який ідіостиль як факт сучасної літератури є водночас й ідіолектом»²⁰. Таку думку постулює більшість мовознавчих фахових видань, зокрема й енциклопедія «Українська мова», в якій словникова стаття про ідіостиль об'єднує в одній рубриці обидва поняття спільною назвою «стиль індивідуальний, ідіолект», витлумачуючи його як «сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших; своєрідність мови окремого індивіда», та зазначаючи, що «індивідуальний стиль співвідноситься з поняттями «ідіолект», «ідіостиль»²¹. На нашу думку, перша частина дефініції (сукупність мовно-виражальних засобів, які виконують естетичну функцію та вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших) визначає поняття ідіостилу, а друга (своєрідність мови окремого індивіда) – тлумачить сутність ідіолекту. Автори «Стилістики української мови» також ототожнюють досліджувані поняття, пор.: «Індивідуальний стиль (ідіостиль, ідіолект) – це така системність виразових засобів мови окремого письменника, діяча культури чи іншого індивіда, яка

---

²⁰ Григор'єв В.П. Грамматика идиостиля. В. Хлебников. Москва : Наука, 1983. С. 4.

²¹ Єрмоленко С.Я. Стиль індивідуальний. *Українська мова : енциклопедія* / ред. кол. : В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» імені М.П. Бажана, 2004. 2-ге вид., випр. і доп. С. 653.

вирізняє, виокремлює його мову серед інших мовців»²². Варто зазначити, що наведені дефініції хоч послідовно і не розрізняють ідіолект та ідіостиль, однак чітко вказують на їх стосунок до мови письменника.

У протилежному трактуванні ідіолект кваліфікують як важливий складник ідіостилю. Такий підхід, зокрема, відображено в «Короткому тлумачному словнику лінгвістичних термінів», де обом термінам присвячено окремі словникові статті і вказано, що ідіостиль часто ототожнюють з ідіолектом, хоча ці терміни не тотожні: ідіолект витлумачено лише як «мовну практику окремого носія мови; сукупність формальних і стилістичних ознак, що вирізняють індивідуальну мову», а ідіостилем названо «індивідуальний стиль, у якому виразні, марковані засоби мови утворюють певну систему»²³. Ідіолект як «індивідуальний різновид мови, який виявляємо в сукупності різних ознак мовлення окремого носія мови», розглядає також О. Селіванова. Нам імпонує думка дослідниці, що ідіолект демонструє «екземплярний рівень лінгвальної діяльності», який «у писемному мовленні виявляє риси ідіостилю»²⁴. Ідіолект як засіб репрезентації ідіостилю розглядає й Л. Ставицька, зазначаючи, що «категорія індивідуального в системі письменника формується внутрішньою ідіолектною нормою його художнього мовлення»²⁵. Отже, ідіолект письменника, реалізований у його різножанрових текстах, витворює самобутній ідіостиль – поняттєво ширший термін.

Попри активний дослідницький інтерес до проблеми ідіостилю / ідіолекту, загальноприйнятих чітких визначень термінів у лінгвістичному дискурсі, на жаль, не існує. Простеживши дефініції обох понять, уважаємо, що терміни «ідіолект» та «ідіостиль» є співвідносними, позаяк вони пов'язані з виявом індивідуальних особливостей мови, однак не тотожними. Ідіолект, відображаючи сукупність своєрідних рис, що вирізняють індивідуальну мову окремого її носія, на нашу думку, взаємопов'язаний з ідіостилем і є

---

²² Мацько Л.І. Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилістика української мови : підручник. Київ : Вища шк., 2003. С. 164.

²³ Ермоленко С.Я., Бирик С.П., Тодор О.Г. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. С. 67

²⁴ Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. С. 173.

²⁵ Ставицька Л.О. Про характер взаємодії категорії індивідуально-поетичного стилю і літературної мови. *Мовознавство*. 1986. № 4. С. 62.

його складником. Погоджуємося з думкою Л. Ставицької, що «ідіостиль письменника, включаючи в себе ідіолект, виявляється в мовній і комунікативній компетенції, усвідомленому виборі засобів спілкування, мовному чутті і смаку»²⁶.

Уважасмо, що обидва поняття потрібно розмежовувати принаймні за двома основними критеріями, що їх зазвичай чітко простежуємо в дефініціях. По-перше, нетотожність понять об'єктивує їх функціональна диференціація: термін «ідіолект» залуцаємо для дослідження будь-яких індивідуальних виявів мови, термін «ідіостиль» стосується стилю письменника. По-друге, ідіостилю властива системність засобів і форм словесного вираження, адже письменник, «користуючись загальнонародною мовою свого часу, відбирає, комбінує і створює слова і словосполучення відповідно до свого світобачення, ідейно-естетичної платформи, об'єднує ці слова у своєрідну історичну, тематично й естетично виправдану систему»²⁷. Дослідникові художньої мови письменника необхідно, залучивши до аналізу широке коло мовно-виражальних засобів – фонетичних, лексичних, словотвірних, морфологічних, синтаксичних, стилістичних, виявити системотвірні особливості авторського стилю. Системність ідіостилю виформовує зв'язок мови й мислення, витворення мовної картини світу, що поєднує загальномовне та індивідуально-авторське.

Мовна картина світу (як «глобальний образ світу, що лежить в основі світогляду людини і є результатом її духовної діяльності»²⁸) є потенційно безмежним і нескінченим утворенням, тому природним є виокремлення та дослідження окремих її фрагментів, як-от наукова, поетична, міфологічна, художня картина світу, а також національна мовна картина світу, мовна картина світу певної спільноти, індивідуальна мовна картина світу тощо. Суб'єктивний образ об'єктивного наявний у свідомості кожної людини, зокрема й у майстра слова, тому можемо вести мову й про *індивідуально-авторську мовну картину світу*, що її репрезентує текстовий простір творів одного письменника як індивідуально-суб'єктивне втілення художнього задуму. Індивідуально-авторська мовна картина світу є фрагментом мовної картини світу, що формується в процесі пізнання та оцінки дійсності. «Це той кут зору на світ, під

---

²⁶ Ставицька Л. Про термін ідіолект. *Українська мова*. 2009. № 4. С. 11.

²⁷ Сологуб Н.М. Мовний світ Олеса Гончара : монографія. Київ : Наук. думка, 1991. С. 23.

²⁸ Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. С. 365.

яким письменник здійснює художнє осягнення дійсності. Тут мова є засобом вираження дійсності й відображає світ мислення. На картину світу впливають також національне тло та природне середовище»²⁹. У цьому аспекті дослідники наголошують на національній специфіці художньої творчості.

Кожен автор для реалізації свого творчого задуму послуговується загальнонаціональною мовою, що репрезентує народний світогляд, і як представник певного етнокультурного ареалу відтворює в текстах мовний досвід свого етносу. Отже, мовна картина світу письменника вияскравлює національні особливості авторського світосприйняття і містить інформацію про ментальність, історію і культуру народу, серед якого він виріс і жив, що пов'язує його з *національно-мовною* чи *етномовною картиною світу*. Ми переконані в тому, що за кожною індивідуальною мовною картиною світу можна простежити особливості світогляду народу, пізнати його психологію і національний дух його мови, адже кожному етносу властиві своєрідність асоціативно-образного мислення, суспільна пам'ять, психічний склад, спільність історії та території, наявність державності тощо, закріплені мовною системою, виявляючи її національну специфіку і самобутність.

Національно-мовна картина світу охоплює безліч індивідуальних, серед яких особливе місце, безперечно, належить творчим мовним особистостям, видатним представникам красного письменства. Отже, індивідуально-авторська картина світу відображена в мові художніх творів, що мають певний відбиток особистості свого творця. Як результат індивідуального пізнання реальності, вона постає як оригінальне відображення дійсності, образ світу з власних спостережень майстра слова. В основі мовної картини світу письменника лежить національна мовна картина світу, однак її специфіка залежить від індивідуальних уподобань автора, який художньо осягає дійсність і витворює свій неповторний мовний світ з огляду на власне світосприйняття, позначене національними особливостями. Ідіостиль письменника в контексті зазначеного постає як лінгвальне втілення його індивідуально-авторської картини світу, тобто як системна організація мовних засобів, породжена самобутнім образним мисленням та психоментальними характеристиками письменника. Дослідники

---

²⁹ Сологуб Н.М. Мовний світ Олеся Гончара : монографія. Київ : Наук. думка, 1991. С. 6.

письменницького ідіостилю часто вживають терміни *мовна / художньо-словесна картина світу письменника, мовний світ / ідіосвіт письменника* як співвідносні, такі, що позначають авторську модель світу.

Поняття ідіостилю і мовної картини світу об'єднує *мовна особистість*, що її розглядають як «поєднання в особі мовця його мовної компетенції, прагнення до творчого самовираження, вільного автоматичного здійснення різнобічної діяльності»³⁰. Мовна особистість містить відбиток суспільно-соціального, територіального середовища, традицій виховання в національній культурі і є тією призмою, крізь яку відбувається бачення і категоризація світу.

У мовознавстві поняття «мовна особистість» зазнало розвитку в працях Ю. Караулова, який дефінував його як «сукупність здібностей і характеристик людини, які зумовлюють створення і сприйняття нею мовленнєвих творів (текстів), що різняться: а) ступенем структурно-мовної складності; б) глибиною і точністю відображення дійсності; в) певною цільовою настановою»³¹. У цьому визначенні поєднано мовленнєві здібності людини з особливостями створених нею текстів. Лінгвоперсонологія ґрунтується на науковому осмисленні мовної особистості як ієрархічно організованої тривірневої структури: 1) вербально-семантичний рівень відображає усталений фонд лексико-граматичних значень, що забезпечують володіння природною мовою (лексикон особистості); 2) лінгвокогнітивний рівень охоплює інтелектуальну сферу, особливості індивідуального світогляду, аналізує та ідентифікує систему релевантних знань та уявлень про навколишній світ, репрезентує картину світу людини через поняття, ідеї, концепти (тезаурус особистості); 3) мотиваційний рівень пов'язаний із діяльнісно-комунікативною сферою людини, її життєвими та ситуативними домінантами, вираженими в мовній діяльності, та охоплює характеристику цілей, завдань, намірів спілкування (прагматикон особистості). Отже, модель мовної особистості зацентровує такі змістовні характеристики, як мовна (рівень володіння мовою), когнітивна (рівень інтелекту, система цінностей), прагматична (комунікативні інтенції). Наведена трихотомія набула в лінгвістиці

---

³⁰ Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. С. 93.

³¹ Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность : монография. Москва : Наука, 1987. С. 3.

хрестоматійно-класичного характеру, окреслюючи перспективи для досліджень ідіостилістичної проблематики. «Вивчення образу особистості через її інтелектуальні, когнітивні й креативні характеристики в їхніх лінгвокультурологічних реалізаціях, як справедливо зазначає В. Кононенко, визначило проблематику постаті автора художнього тексту як психотипу і як носія індивідуального мовомислення»³².

Продуктом діяльності мовної особистості письменника є текст, у якому, власне, відтворено систему образно-зображувальних засобів. Мовну особистість в аспекті мови художньої літератури досліджують крізь розкриття образу автора, що відіграє особливу роль у формуванні художнього тексту як «та цементувальна сила, що пов'язує всі стилеві засоби в цілісну словесно-художню систему», «внутрішній стрижень, навколо якого ґрунтується вся стилістична система твору»³³. Лінгвістична категорія образу автора для розвитку теорії комплексного дослідження мови художнього твору запропонована у 20-х роках ХХ ст. у наукових студіях В. Виноградова. В українському мовознавстві категорію образу автора як відображення індивідуальності письменника в написаному ним активно застосовують, студіюючи авторський стиль (А. Агафонова, В. Кононенко, О. Криштанович, М. Крупа, Н. Сологуб та ін.). Учені розглядають художній твір як текст, що завжди спирається на особистий досвід письменника, є виявом його внутрішнього світу, його людської суті, характеру, непересічної особистості. Мовну особистість автора за такого підходу оцінюють з огляду на рівень відтворення в текстовому просторі як загальнонаціональних, так й індивідуально-авторських параметрів мовної картини світу.

У вивченні мови художнього твору образ автора визначає ідіостиль письменника, оскільки є, «з одного боку, абсорбентом усього позатекстового, що зумовлює реалізацію індивідуального стилю письменника, з іншого – дає змогу через одиниці комунікативної структури тексту об'єднати всі мовні рівні й виявити їх функціональне навантаження»³⁴. Таке дослідження уможливує пізнання індивідуально-авторського бачення світу, відображеного в

---

³² Кононенко В.І. Текст і образ : монографія. Київ; Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2014. С. 64.

³³ Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика : монографія. Москва : Изд-во АН СССР, 1963. С. 92

³⁴ Крупа М. Мовленнєва структура образу автора в творчості Ольги Кобилянської : монографія. Київ : Рідна мова, 1998. С. 7.

мові художнього тексту, своєрідне мовне портретування письменника – аналіз особливостей його мови (улюблених груп слів, характерних висловів й зворотів тощо), зумовлених життєвим досвідом, світоглядом, системою загальнолюдських і національних цінностей тощо. Аналіз ідіостилю крізь призму таких мовних засобів відтворює не лише індивідуально пізнаний світ, а й самотність самого майстра слова, окреслює мовно-ментальний портрет письменника, опосередкований у текстах його творів.

Отже, студіювання індивідуального стилю письменника, на нашу думку, є найкращим способом розкриття мовного образу автора. Уважаємо, що художні твори завжди спираються на особистий життєвий досвід митця та є багатовимірним виявом його мовної особистості. Лінгвальна своєрідність текстового простору репрезентує мовну особистість письменника, сформовану історико-культурними обставинами, соціальними чинниками, хронологічними параметрами, вихованням, освітою, естетичним світоглядом тощо.

3. Дослідження ідіостилю письменника у світлі сучасних методологій

Індивідуальний стиль письменника пов'язаний з особливостями мовної організації творів, що вирізняють автора з-поміж інших, він завжди є індивідуально-творчим виявом загальнонародної мови. Нині дослідження ідіостилю письменника – один із пріоритетних напрямів лінгвістичної науки, що синтезує мовознавчі та літературознавчі зусилля і «здійснюється у двох аспектах, як-от історія української літературної мови (внесок письменника в літературну мову) і мова художньої літератури (інтерпретація естетичної функції мови)»³⁵.

Поглиблюючи зазначену думку, С. Бибик окреслює два підходи до вивчення авторського стилю: 1) *системно-функціональний* – комплексне вивчення мови творів (чи в проєкції на історію української літературної мови, чи як інтерпретацію естетичної функції мови з урахуванням суспільно-світоглядних орієнтирів автора) або ж конкретного визначального для творчості тексту; 2) *рівневий* – виокремлення певного рівня мовних одиниць, часто домінантного,

---

³⁵ Єрмоленко С.Я. Стиль індивідуальний. *Українська мова: енциклопедія* / ред. кол. : В.М. Русанівський (співголова), О.О. Тараненко (співголова), М.П. Зяблюк та ін. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» імені М.П. Бажана, 2004. 2-ге вид., випр. і доп. С. 653.

за яким простежується мовна майстерність письменника³⁶. Двоєдиний підхід до комплексного студіювання ідіостилу письменника визначила Л. Ставицька: 1) установлення особливостей поетики майстра слова, зокрема системи константних стилетворчих рис його почерку; 2) з'ясування характеру співвідношення індивідуального стилю майстра із загальними мовними нормами³⁷.

Наукові студії засвідчують множинність підходів до опису ідіостильових прикмет мови письменника, лінгвістичної рецепції та декодування художнього тексту на різних рівнях аналізу. У контексті наукового плюралізму можемо назвати такі: *семантико-стилістичний* (дослідження лексико-семантичних компонентів ідіостилу в аспекті естетичної організації засобів мовної виразності); *власне ідіостилістичний* (дослідження загально-мовного та специфічного в ідіостилі автора на різних мовних рівнях); *системно-структурний* (зосередження уваги на окремому мовному явищі та закономірностей його відображення в ідіостилі письменника); *лінгвокогнітивний* (дослідження тексту з погляду пізнання та осмислення автором світу, опис концептуальних пріоритетів письменника та їх мовної реалізації, оприявлення символізму авторського мовлення, вербалізації автором психоментальних смислів); *лінгвокультурологічний* (декодування національно-культурної інформації в текстах письменника як представника певної лінгвокультури, аналіз мовних виявів національно-культурного компонента в його ідіостилі); *лінгвопоетичний* (дослідження лінгвостилістичних засобів творення поетичних образів у художньому тексті з опертям як на лінгвістичний, так і на літературознавчий підходи); *комунікативно-діяльнісний* (репрезентація ідіостилу в контексті вербалізації комунікативних намірів і настанов автора як мовної особистості і творця текстового простору); *соціолінгвістичний* (висвітлення ролі авторської мовотворчості у формуванні нової української літературної мови, нормалізації її лексико-семантичної системи); *лінгвостатистичний* (дослідження ідіостилу з отриманням кількісних характеристик, спирання на цифрові дані для унаочнення висновків аналізу лінгвістичного матеріалу, у т. ч. за допомогою автоматизованої

---

³⁶ Бибик С.П. Оповідність в українській художній прозі: монографія. Київ; Луганськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. С. 40.

³⁷ Ставицька Л.О. Про характер взаємодії категорії індивідуально-поетичного стилю і літературної мови. *Мовознавство*. 1986. № 4. С. 61.

обробки методами й засобами корпусної лінгвістики та ідеографічної лексикографії). Зазначені підходи в дослідницьких описах індивідуального мовлення митця нерідко вступають у зони перехрещення. Зауважимо: продовжуючи традиції лінгвостилістичного аналізу художнього тексту, науковці звертаються до лінгвопрагматичного, когнітивно-семантичного, лінгвоконцептологічного поглядів на функції мовних одиниць у тексті. Сучасні тенденції до міждисциплінарної інтеграції в науковому пізнанні зумовлюють утвердження новітніх аспектів студіювання лінгвокреативної діяльності письменників, які їх здійснюють у контексті осмислення ідей філософії, естетики, етнографії, культурології, психології, соціології тощо, потужних мультимедійних технологій сьогодення. Однак різновекторність лінгвістичного пошуку не стільки розв'язує проблему, скільки примножує різноманітні теорії та методології.

Висловимо свої міркування щодо основних принципів та перспективних положень дослідження специфіки мовно-художнього континууму письменника.

Услід за М. Крупою, вважаємо, що комплексний підхід до мови художньої літератури ґрунтується на: 1) розумінні художнього тексту як сукупності його окремих частин, бо лише в єдності всіх рівнів може мислитися мова; 2) осмисленні філософських ідей В. Гумбольдта, О. Потебні, О. Пешковського про народну мову в літературному творі, які розглядають мову твору не як «продукт діяльності», а як саму діяльність чи «сукупність актів мовленнєвої діяльності», як процес, «спрямований на вираження думки»; 3) установленні співвідношення між загальнонародною мовою та індивідуальним стилем; 4) розгляді мови твору в контексті творчості письменника, його світогляду³⁸.

Глибший аналіз особливостей мовотворчості художника слова на внутрішньотекстовому рівні уможливило залучення екстралінгвальної інформації, вивчення його світоглядних орієнтирів. Будучи явищем неповторним, ідіостиль є відтворенням художньої дійсності в аспекті світоглядних позицій автора, системи його духовних цінностей. Дослідник ідіостилю «вступає на міст, який веде від мови до чогось зовнішнього, загального, надіндивідуального, до

---

³⁸ Крупа М. Образ автора як забезпечення комплексного дослідження мови художнього твору. *Теорія і практика лінгвістичного аналізу художнього тексту* : зб. наук. праць. Тернопіль : ЛІЛЕЯ, 1997. С. 61–62.

самої особистості письменника»³⁹. Трихотомія загальнолюдського, національного (ментального), індивідуального в мові дає змогу виявити етнопсихолінгвістичні передумови формування мовної особистості, дослідити психологічні чинники творення індивідуально-авторської картини світу.

Авторський текст є «репрезентантом екстралінгвального глатворчості письменника»⁴⁰. Тому опис мовних пріоритетів автора вимагає від дослідника максимального врахування позамовних чинників формування мовної особистості, спонукає висвітлити зв'язок між мовою та світовідчуттям письменника, проаналізувати джерела становлення його національно-мовного світогляду, вплив на формування авторського стилю особистих якостей автора (виховання, рівень інтелекту й освіти, знання мовної системи, мовне оточення, види діяльності, вподобання, власні мовні спостереження, зв'язки тощо) та мовної ситуації епохи (стан розвитку літературної мови періоду, на який припадає його творча діяльність), що виформовують письменника як мовну особистість.

Індивідуальний стиль митця відображає мовні норми його епохи, зокрема мовні тенденції. Художній твір як індивідуально-неповторна мистецька структура репрезентує не лише властиві автору певні мовностильові форми й особливості художньої мови, а й відтворює мовні структури, властиві літературним творам відповідної доби. У цьому аспекті аналіз індивідуальної мовотворчості певного письменника є актуальним ще й тому, що за своїми основними ознаками вона репрезентуватиме ідіолект української національної мовної особистості певного історичного періоду.

Митець слова в художніх текстах інтерпретує власне бачення буття з огляду на ментально-світоглядну домінанту, що детермінує погляд на світ, систему цінностей, сукупність психічних, інтелектуальних, ідеологічних, релігійних, естетичних особливостей, характерних для більшості представників певної нації. У такому разі варто вести мову про національну специфіку художньої мовотворчості як вектор дослідження ідіостилу, відображення в ній багатомірової мудрості свого народу, колективного підсвідомого, що зберігає пам'ять, досвід усіх поколінь.

---

³⁹ Винокур Г.О. О языке художественной литературы. Москва: Высш. шк., 1991. С. 42.

⁴⁰ Ставицька Л. Про термін ідіолект. *Українська мова*. 2009. № 4. С. 12.

Для сучасного етапу розвитку метамови лінгвостилістичних досліджень характерне проникнення термінів соціолінгвістики та комунікативної лінгвістики. Вектором дослідження ідіостилю письменника є висвітлення понятійної сутності термінів «ідіостиль» та «ідіолект» у його зв'язку з низкою суміжних соціолінгвістичних «лектальних»⁴¹ термінів на позначення інших рівнів соціально-мовленнєвої типізації, варіативних репрезентацій мовної діяльності в певному соціокультурному просторі, як-от «етнолект», «соціолект», «криптолект», «гендерлект», «фемінолект», «маскулінолект», «аннолект» (від лат. *annus* «рік»), «регіолект»⁴².

Пізнання авторського стилю традиційно здійснюють через аналіз різножанрових текстів, у яких зреалізована мовна діяльність письменника. Вочевидь, передумовою об'єктивного студіювання мови окремого митця є якість емпіричної бази, вибір автентичних текстів для наукових спостережень. Адже видання художніх творів зазнають впливу едиційної практики різних культурних і політичних епох, містять редакторські правки, різняться правописом тощо. Втручання в оригінальний авторський текст, його зміни упорядниками, редакторами, видавцями унеможливають об'єктивне дослідження мовної особистості автора, зневиразнюють авторське «я». Тому беззаперечною є думка П. Гриценка, що «для мовознавчих студій канонічними залишаються рукопис тексту чи його факсимільне відтворення, а за їх відсутності – авторизовані прижиттєві видання»⁴³.

Комплексному лінгвістичному аналізу індивідуального стилю сприяє залучення всіх текстів письменника, які обрано предметом вивчення. У студіюванні лише одного твору вбачаємо певну частковість наукових пошуків, вони демонструють лише мовно-стилістичні особливості конкретного тексту, що унеможливорює укладання повного реєстру маркерів ідіостилю, визначення константних стилетвірних рис, які б вирізняли мову окремого автора з-поміж інших представників національної літератури. Надійною джерельною базою для опису ідіостилю письменника є не

---

⁴¹ Грецький корінь *lectós* – «наділений здатністю говорити» практично не вживається самостійно, однак уходить до складу багатьох термінологем, пор.: *діалект, ідіолект, соціолект* тощо.

⁴² Ставицька Л. Про термін ідіолект. *Українська мова*. 2009. № 4. С. 3–17.

⁴³ Гриценко П. Ідіолект і текст. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка* : зб. наук. праць, присв. 70-річчю від дня народження проф. С.Я. Єрмоленко / відп. ред. : акад. НАН України В.Г. Скляренко. Київ, 2007. С. 42.

тільки жанрові репрезентації, а й прижиттєві публікації, публічні виступи, спогади про письменника, епістолярна спадщина, архівні матеріали тощо.

Індивідуальний стиль письменника «залежить від того, які шари лексики залучені ним до художнього твору, як використано багатозначні слова, фразеологічні ресурси певної мови та її стилістичні можливості»⁴⁴. Тому моделювання ідіостилю видатного майстра слова корелює з авторською лексикографією, зі створенням *словника мови письменника*, що подає лексико-фразеологічний склад його творів. Такий словник має значення як для вивчення творчості самого митця, так і для дослідження окремого етапу історії національної мови. Лексикографічне впорядкування мови письменника дає переконливий, об'єктивний матеріал і для характеристики його ідіостилю, адже засвідчує словесні можливості автора, подає кількісний опис його індивідуальних мовних досягнень, відображаючи як загальномовні тенденції, так і специфічні особливості мовотворчості. Подібна праця може містити показники частотності слововживання наявних у тексті слів, що доводять об'єктивність визначення мовних авторських пріоритетів.

ВИСНОВКИ

Основною категорією ідіостилістики як окремої галузі мовознавства є поняття індивідуального стилю (ідіостилю), який детермінуємо як вербальну реалізацію індивідуально-авторської картини світу письменника в системі зумовлених його світоглядною орієнтацією мовних домінант (фонетичних, лексичних, фраземних, граматичних), константних стилетвірних ознак, що визначають специфіку художньої системи. Лінгвістика сьогодення засвідчує множинність підходів до наукового опису письменницького ідіостилю, лінгвістичної рецепції та декодування художнього тексту.

Категорія ідіостилю тісно пов'язана з дотичними поняттями, що своєрідно аспектують проблему людського чинника в мові: «ідіолект», «індивідуально-авторська мовна картина світу», «мовна особистість», «мовний образ автора». Ідіолект, відображаючи сукупність своєрідних рис (професійних, соціальних, територіальних тощо), що вирізняють індивідуальну мову окремого її

---

⁴⁴ Сологуб Н. Словники мови письменників. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета-оцінка*: зб. наук. праць, присвячений 70-річчю від дня народження проф. С.Я. Єрмоленко / укл. : С.Я. Єрмоленко (наук. ред.). Київ : [Б. в.], 2007. С. 134.

носія, взаємопов'язаний з ідіостилем і є його складником. Ідіолект демонструє індивідуальний рівень лінгвальної діяльності, що в писемному мовленні виявляє риси ідіостилу. Художні тексти репрезентують індивідуально-авторську мовну картину світу письменника, яка постає як вербальне відображення дійсності з його власних спостережень відповідно до світосприйняття, позначеного національними особливостями. Крізь мову художніх творів, через сукупність зображувальних засобів, що вирізняють майстра слова як індивідуальну особистість із-поміж інших, можна реконструювати мовний образ автора. Мовні засоби, марковані авторською індивідуальністю, належать до домінантних компонентів, що детермінують основні ознаки мовотворчості письменника та репрезентують його як мовну особистість.

Дослідження мови майстра через автентичні тексти як цілісну мовну єдність, у якій поєднані картина світу народу, мовою якого пише автор, та його індивідуальна художня картина світу оприявнює специфіку ідіостилу письменника. Системне застосування якісних методологічних принципів його різновекторного аналізу уможливорює об'єктивний та ґрунтовний опис релевантних маркерів індивідуально-авторської мовотворчості, унаочнює повноту й достовірність отриманих результатів.

АНОТАЦІЯ

Науковий простір лінгвістичних студій вияскравлює різновекторне дослідження індивідуального стилю видатних майстрів художнього слова в тісному зв'язку з термінопоняттями, які актуалізує атропоцентрична парадигма сучасних досліджень у галузі ідіостилістики та лінгвоперсонології (ідіолект, індивідуально-авторська мовна картина світу, мовна особистість, мовний образ автора). Спирання на традиційні і новітні підходи до вивчення текстової діяльності письменника, окреслення індивідуальних маркерів художньої мовотворчості засвідчують різне витлумачення ідіостилу залежно від рівня розвитку мовознавства та суміжних із ним наук, методологічних принципів опису, наукової концепції дослідника-лінгвіста тощо.

З огляду на сучасні тенденції до міждисциплінарної наукової інтеграції, лінгвістична інтерпретація ідіостилу майстра слова актуалізує поняття мови письменника як художньої системи, що відображає номінативно-репрезентативні, інформаційно-комунікативні, культурологічні, етнографічні, психоментальні та світоглядні

виміри. Письменницький ідіостиль як спосіб здійснення художньої комунікації засобами ідіолекту виявляє творче вживання мови тієї етнічної групи, до якої належить митець. Аналіз ідіостилю через пріоритетні мовні засоби відтворює не лише індивідуально пізнаний світ, а й індивідуальність самого майстра слова, який лінгвально втілює багатогранне бачення реальності у викінчену систему. Осягнення мовної особистості крізь мову автентичних різножанрових творів розкриває мовний образ автора – категорію, що комбінує всі інтра- та екстралінгвальні чинники, які зумовлюють реалізацію авторського стилю з огляду на взаємодію загальнолюдського, національного (ментального) та індивідуального. Важливими, безперечно, є принципи та перспективні положення наукового опису специфіки мовно-художнього континууму письменника на засадах об'єктивності, ґрунтовності і достовірності.

Література

1. Арешенков Ю. «Стиль» як категоріальне поняття стилістичної науки. *Науковий вісник Чернівецького університету / наук. ред.* : Н.В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2001. Вип. 117–118 : Слов'янська філологія. С. 3–10.
2. Бевзенко С.П. Історія українського мовознавства. Історія вивчення української мови. Київ : Вища шк., 1991. 231 с.
3. Биби́к С. Від історіографії мови художньої прози до кодифікації термінів лінгвостилістики. *Українська мова*. 2018. № 4. С. 22–33.
4. Биби́к С.П. Оповідність в українській художній прозі : монографія. Київ ; Луганськ : Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2010. 288 с.
5. Виноградов В.В. О языке художественной литературы. Москва : Гос. изд-во худ. лит., 1959. 654 с.
6. Виноградов В.В. Стилистика. Теория поэтической речи. Поэтика : монография. Москва : Изд-во АН СССР, 1963. 256 с.
7. Винокур Г.О. О языке художественной литературы. Москва : Высш. шк., 1991. 448 с.
8. Григорьев В.П. Грамматика идиостиля. Москва : Наука, 1983. 224 с.
9. Гриценко П. Ідіолект і текст. *Лінгвостилістика: об'єкт – стиль, мета – оцінка* : зб. наук. праць, присв. 70-річчю від дня

народження проф. С.Я. Єрмоленко / відп. ред. : В.Г. Складенко. Київ, 2007. С. 16–43.

10. Єрмоленко С. Естетична концепція О.О. Потебні і сучасна стилістика. *Культура слова* / відп. ред. С.Я. Єрмоленко. Вип. 83. Київ : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2015. С. 6–12.

11. Єрмоленко С.Я. Стиль індивідуальний. *Українська мова : енциклопедія* / ред. кол. : В.М. Русанівський та ін. Київ : Вид-во «Укр. енцикл.» імені М. П. Бажана, 2004. 2-ге вид., випр. і доп. С. 652.

12. Єрмоленко С.Я., Бибик С.П., Тодор О.Г. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів. Київ : Либідь, 2001. 223 с.

13. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность : монографія. Москва : Наука, 1987. 264 с.

14. Кононенко В.І. Текст і образ : монографія. Київ; Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпатського нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2014. 192 с.

15. Крупа М. Мовленнєва структура образу автора в творчості Ольги Кобилянської : монографія. Київ : Рідна мова, 1998. 140 с.

16. Крупа М. Образ автора як забезпечення комплексного дослідження мови художнього твору. *Теорія і практика лінгвістичного аналізу художнього тексту : зб. наук. праць*. Тернопіль : ЛІЛІЯ, 1997. С. 61–62.

17. Мацько Л.І. Сидоренко О.М., Мацько О.М. Стилістика української мови : підручник. Київ : Вища шк., 2003. 462 с.

18. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. С. 173.

19. Сидоренко Г.К. Індивідуальний стиль письменника. *Українська мова і література в школі*. 1969. № 2. 716 с.

20. Сологуб Н. Поняття «індивідуальний стиль письменника» в контексті сучасної лінгвістики. *Науковий вісник Чернівецького університету : зб. наук. праць* / наук. ред. : Н.В. Гуйванюк. Чернівці : Рута, 2001. Вип. 117–118 : Слов'янська філологія. С. 34–38.

21. Сологуб Н.М. Мовний портрет Яра Славутича : монографія. Київ : Дніпро; Вінніпег: Українська Вільна Академія Наук, 1999. 152 с.

22. Сологуб Н.М. Мовний світ Олеся Гончара : монографія. Київ : Наук. думка, 1991. 140 с.

23. Ставицька Л. Про термін ідіолект. *Українська мова*. 2009. № 4. С. 3–17.

24. Ставицька Л.О. Про характер взаємодії категорії індивідуально-поетичного стилю і літературної мови. *Мовознавство*. 1986. № 4. С. 61–65.

25. Тарасова И.А. Поэтический идиостиль в когнитивном аспекте (на материале поэзии Г. Иванова и И. Аненского) : дисс. ... д-ра филол. наук : 10.02.01. Саратов, 2004. 483 с.

26. Ткаченко А.О. Індивідуальний стиль: феноменологія / типологія; динаміка / статика (на матеріалі творчості українських поетів 60–90-х років ХХ ст.) : автореф. дис. ... д-ра філол. наук : 10.01.06; 10.01.01. Київ , 1998. 36 с.

27. У майстерні художнього слова / ред. кол. : І.К. Білодід та ін. Київ : Наук. думка, 1965. 216 с.

28. Чичерин А.В. Идеи и стиль. О природе поэтического слова. Москва : Сов. писатель, 1968. 374 с.

29. Языкознание. Большой энциклопедический словарь / гл. ред. В.Н. Ярцева. Москва : Большая рос. энцикл., 1998. 2-е изд. 685 с.

Information about the author:

Shatilova Nataliia Oleksandrivna,

Candidate of Philological Sciences,

Assistant at the Department of Modern Ukrainian Language

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

2, Kotsyubynsky str., Chernivtsi, 58012, Ukraine